

א. שמות | פרק כא

(יח) וְכִי יִרְיֶבן אַנְשֵׁים וְהָפָה אִישׁ אֶת רֵעֵהוּ בְּאֶבֶן אוֹ בְּאֶרֶץ
וְלֹא יָמוּת וְנִפְלַל לְמִשְׁפָּכָה: (יט) אִם יָקוּם וְהִתְהַלֵּךְ בַּחוּץ עַל
מִשְׁעָנֵתוֹ וְנִקְהָה הַמִּפְקֵה רַק שִׁבְתּוֹ יִתֵּן וְרַפָּא יִרְפָּא:

רש"י

ורפא ירפא - כתרגומו ישלם שכר הרופא:

ב. ברכות דף ס/א

תני דבי רבי ישמעאל ורפא ירפא מכאן שניתנה רשות לרופא
לרפאות.

ג. רמב"ן | ויקרא פרק כו פסוק יא

והכלל, כי בהיות ישראל שלמים והם רבים, לא יתנהג ענינם
בטבע כלל, לא בגופם, ולא בארצם, לא בכללם, ולא ביחיד
מהם, כי יברך השם לחמם ומימם, ויסיר מחלה מקרבם, עד
שלא יצטרכו לרופא ולהשתמר בדרך מדרכי הרפאות כלל,
כמו שאמר (שמות טו כו) כי אני ה' רופאך. וכן היו הצדיקים
עושים בזמן הנבואה, גם כי יקרה עוון שיחלו לא ידרשו
ברופאים רק בנביאים, כענין חזקיהו בחלותו (מ"ב כ ב ג).

ואמר הכתוב (על אסא המלך) (דהי"ב טז יב) גם בחליו לא
דרש את ה' כי ברופאים, ואילו היה דבר הרופאים נהוג בהם,
מה טעם שיזכיר הרופאים, אין האשם רק בעבור שלא דרש
השם, אבל הוא כאשר יאמר אדם לא אכל פלוני מצה בחג
המצות כי אם חמץ.

אבל הדורש השם בנביא לא ידרוש ברופאים, ומה חלק
לרופאים בבית עושי רצון השם, אחר שהבטיח וברך את
לחמך ואת מימך והסירותי מחלה מקרבך, והרופאים אין
מעשיהם רק על המאכל והמשקה להזהיר ממנו ולצוות עליו.
וכך אמרו (ברכות סד/א) כל עשרין ותרתינן שנין דמלך רבה
רב יוסף אפילו אומנא לביתיה לא קרא, והמשל להם (במדב"ר
ט ג) תרעא דלא פתיח למצותא פתיח לאסיא.

והוא מאמרם (ברכות ס) שאין דרכם של בני אדם ברפואות
אלא שנהגו, אילו לא היה דרכם ברפואות יחלה האדם כפי
אשר יהיה עליו עונש חטאו ויתרפא ברצון ה', אבל הם נהגו
ברפואות והשם הניחם למקרי הטבעים.

וזו היא כונתם באמרם (שם) ורפא ירפא מכאן שנתנה רשות
לרופא לרפאות, לא אמרו שנתנה רשות לחולה להתרפאות,
אלא כיון שחלה החולה ובא להתרפאות כי נהג ברפואות והוא
לא היה מעדת השם שחלקם בחיים, אין לרופא לאסור עצמו
מרפואתו, לא מפני חשש שמא ימות בידו, אחרי שהוא בקי

במלאכה ההיא, ולא בעבור שיאמר כי השם לבדו הוא רופא
כל בשר, שכבר נהגו. ועל כן האנשים הנצים שהכו זה את זה
באבן או באגרופ (שמות כא יח) יש על המכה תשלומי
הרפואה, כי התורה לא תסמוך דיניה על הנסים, כאשר אמרה
(דברים טו יא) כי לא יחדל אביון מקרב הארץ, מדעתה שכן
יהיה, אבל ברצות השם דרכי איש אין לו עסק ברופאים:

ד. עקידת יצחק | שער כו

ומכל זה דחייה עצומה למה שכתב הרמב"ן ז"ל, שאם נתנה
רשות לרופא לרפאת דכתיב (שמות כא) ורפא ירפא, שלא
נתנה רשות לחולה לקבל רפאותו, אלא שיקוה אל ה', השם
מחלה בקרבו, כי הוא יהיה רופא כשיושלם עונו וכו', כמו
שכתב שם פרשת אם בחקותי, כי מי ישמע אליו כל הדבר
הזה, והלא כל אדם חייב להראות עצמו מהבינונים, אשר
השתדלותם תועיל להם, כמו שאמרנו, ומי כמוהו שומע אמרי
אל אשר אמר לשמואל (שמו"א טז) עגלת בקר תקח בידך
ואמרת לזבוח לה' באתי, שלמדו חכמינו ז"ל ממנו אל סולם
רעוע דנפיש הזיקי, כדאיתא בסוף חולין (קמב). מלבד שלא
יסבול שום דעת שיהא הרופא רשאי לרפאות והחולה אסור
להתרפאות, וכבר נאמר בזה ולפני עור לא תתן מכשול (ויקרא
ט).

וראייתו מאומרו (דברי הימים ב טז) וגם בחליו לא דרש את
ה' כי ברופאים, אינה ראייה, שכבר אמרנו שאין לאדם לסמוך
על השתדלותו בלי בקשת רחמי שמים, והראוי ומחוייב
להקדים הבקשה והדרישה מאליו, וכמוהו בשאול וימת שאול
במעלו וכו', וגם לשאול באוב לדרוש ולא דרש בה' וימיתהו
(שם א י), ולזה אין לפקפק כי אשר כתבנו הוא הראוי והנכון
לנהוג בו:

ועל המנהג כזה נהגו האבות הראשונים והנביאים הקדושים
בכל עסקיהם הזמניים, עם היות שהיו מושגחים מאת האל
יתעלה ומובטחים מאתו, כי ראו שהרישול והרפיון במה
שבידם להעזר בדעתם ויכולתם יהיה חטא עצום בידם.

ומי לנו גדול ומשוח מלך ואהוב לאלהיו כדוד אדונינו, אשר
היה מובטח מפי נביא נאמן לה' ולכל ישראל, ועם כל זה לא
סר מהשתדל בכל מאמצי כחו להנצל מכף כל אויבו ומכף
שאול, ולא סמך על הבטחותיו, כי ידע כי ישועת הש"י
והבטחותיו לא יחולו רק על ראש המשלים את חוקו
בפעולותיו האנושיות כל אשר תספיק שכלו, וכאשר יחסר
ממנו כבר יפול בו מום העצלה והרישול, וייתש כחו מלקבל
העזר והתשועה האלהית.

ה. רמב"ם פירוש המשניות | פסחים פרק ד משנה ט

ששה דברים עשה חזקיהו המלך וכו' גזו ספר רפואות והודו לו. זאת ההלכה היא תוספתא, אבל ראיתי לפרש לפי שיש בה תועלת. ספר רפואות היה ספר שהיה ענינו להתרפאות בדברים שלא התירה תורה להתרפאות בהן, כמו הדברים שחשבו בעלי הצורות, והוא כי יש אנשים חכמים בחכמת הכוכבים ועל פיהם יעשו צורה, לעתים ידועים ויועילו או יזיקו לדברים ידועים, וזו הצורה נקראת בלשון יון טלס"ם, ואומר כי הצורה שהיא נעשית כזו התכונה היא טובה לחולי פלוני וכיוצא בו מן הדברים המטעים. וכאשר השחיתו בני אדם דרכם והיו מתרפאין באותן הדברים הסירן וגנון. ואולי שהיה ספר והיה שם רפואה לסם המות, והיה אומר סם המות פלוני מרקחין אותו כך ומשקין אותו כך ויארע ממנו מן המקרים ורפואתו כך וכך בדבר פלוני וכשיהיה רואה הרופא אותן המקרים היה יודע כי אותו הסם השקוהו והיה נותן לו אותה הרפואה להיות כנגד הסם ולהציל ממות, וכאשר השחיתו בני אדם דרכם והיו ממיתים באותם הסמים, הסיר הספרים וגנון.

ואני הרביתי לך דברים בזה הענין לפי ששמעתי וכן פרשו לי הענין כי שלמה חבר ספר רפואות כשיחלה שום אדם או יקרנו שום חולי מן החוליים היה מתכוין לאותו הספר והיה עושה כמ"ש בספר והיה מתרפא, וכאשר ראה חזקיהו כי בני אדם לא היו סומכין על הש"י הסיר אותו וגנון. ואתה שמע הפסד זה המאמר ומה שיש בו מן השגיונות ואיך יחסו לחזקיהו מן האולת מה שאין ראוי ליחס כמותו לרעועי ההמון, וכמו כן לסיעתו שהודו לו. ולפי דעתם הקל והמשובש האדם כשירעב וילך אל הלחם ויאכל ממנו בלי ספק שיבריאו מאותו חולי החזק החולי הרעב, א"כ כבר נואש ולא ישען באלהיו, נאמר להם הוי השוטים, כאשר נודה להשם בעת האכילה שהמציא לי מה שישביע אותי ויסיר רעבתנותי ואחיה ואתקיים, כן אודה לו שהמציא לי רפואה ירפא חליי כשאתרפא ממנו. ולא הייתי צריך להקשות על זה הענין הגרוע לולא שהיה מפורסם.

ו. חובות הלבבות | שער הביטחון פרק ד

וכן נאמר בענין הבריאות והחולי, כי על האדם לבטוח בבורא בזה ולהשתדל בהתמדת הבריאות בסיבות אשר מטבען זה, ולדחות המדוה במה שנהגו לדחותו, כמו שציוה הבורא יתעלה (שמות כא יט): ורפא ירפא, מבלי שיבטח על סיבות הבריאות והחולי, שהן מועילות או מזיקות אלא ברשות הבורא. וכאשר יבטח בבורא, ירפאהו מחליו בסיבה ובלתי סיבה, כמו שנאמר (תהלים קז כ): ישלח דברו וירפאם. וכבר ידעת מה שהיה מענין אסא, כשבטח על הרופאים והניח בטחונו באלהים בחליו מהמוסר והתוכחה לו, ואמר הכתוב (איוב ה יח): כי הוא יכאיב ויחבש ימחץ וידיו תרפינה:

ז. רשב"א | בבא קמא דף פה/א

ורפא ירפא מכאן שניתנה רשות לרופא לרפאות. וא"ת הא מירפא לחוד נפקא. י"ל דאי לא כתב רחמנא אלא ירפא הוה אמינא שלא ניתנה לרפאות אלא מכה הבאה בידי אדם, אבל חולי הבאה בידי שמים אסור, דמי שהכה הוא ירפא, ומי שמשדל לרפאותו כמבטל מה שנגזר מן השמים, לפיכך הוצרך הכתוב לשנות ברפוי לומר דבין בזה ובין בזה ניתנה רשות לרופא לרפאות:

ח. רבנו בחיי | שמות כא, יט

ורפא ירפא. כל רפואה בבשר ודם לא מצאנוהו בכל הכתובים כי אם בדגש, וכן רפאנו את בבל ולא נרפתה (ירמיה נא, ט) אבל בהקב"ה מצינו ברהוה שכתוב (שם יז, יד) רפאני ה' וארפא, וכתוב הרופא לשבורי לב (תהלים קמז, ג), ארפא משובתם (הושע יד, ה), וירפא אלהים את אבימלך (בראשית כ, יז). כי אני ה' רופאך (שמות טו, כו). והטעם בזה כי הרפואה בבשר ודם אינה אלא על ידי צער וטורח והוא שיסבול הסם או המשקה המור, אבל רפואה של הקב"ה בנחת אין שם צער כלל כי ברכת ה' היא תעשיר ולא יוסיף עצב עמה.

ומה שאמרו חז"ל (בבא קמא פה). ורפא ירפא מכאן שניתנה רשות לרופא לרפאות לא אמרו אלא במכה שבחוץ שהכתוב מדבר בה אבל חולי מבפנים אין זה תלוי ביד הרופא אלא ביד הרופא כל בשר אשר בידו נפש כל חי (אבן עזרא).

ט. שו"ת יחיה דעת | ח"א סי' סא

בשו"ת אבני נזר (ח"מ סי' קצג) מסתמך על האבן עזרא שחולי פנימי הוא ביד ה' לרפאותו ולא בידי ברופאים, ודעת הרמב"ן שברצות ה' דרכי איש אין לו עסק ברופאים, ולכן העלה האבנ"ז שרשאי חולה שלא לציית לרופאים שמצוים עליו לאכול מאכל איסור לרפואתו. גם הגאון ר' שלמה קלוגר בשו"ת האלף לך שלמה (או"ח שנא) כתב שבמקום חשש ספק סכנה מותר לאדם להחמיר על עצמו להתענות ביום הכיפורים שהוא דאורייתא.

אולם במחילת כבוד תורתם דבריהם תמוהים, שמבואר בראשונים שבמקום סכנה אסור לחולה להחמיר על עצמו, וכן מבואר בשו"ת הרדב"ז (ח"ג סי' תמד) שחלילה לחולה להחמיר על עצמו להתענות ביום כיפור אם הרופאים חוששים שיבוא לידי ספק סכנה על ידי כך, שהמחמיר על עצמו הרי הוא מתחייב בנפשו, כמו שכתוב ואך את דמכם לנפשותיכם אדרוש.

ומה שהסתמך על דברי הרמב"ן, באמת שגם הרמב"ן מודה שבזמן הזה שנסתם כל חזון והסתיימה ונפסקה הנבואה מישראל, מחוייבים להתנהג על פי עצת הרופאים.